

SADRIDDIN AYNIY VA BUXORO ADABIY MUHITI

Umirqulova Muattar Eshnazarovna
Buxoro Osiyo Xalqaro Universiteti
O'zbek tili va adabiyoti 1-kurs magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqola yoki tadqiqot Sadridin Ayniyning ijodi va Buxoro adabiy muhiti o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni o'rganishga bag'ishlangan. Tadqiqotda Ayniyning asarlarida Buxoro adabiy muhitidan olingan an'anaviy va zamonaviy ta'sirlar tahlil qilinadi, ularning o'zbek adabiyoti rivojiga qo'shgan hissi ko'rsatib beriladi. Shuningdek, Sadridin Ayniyning hikoya, doston va maqolalarida Buxoro muhiti obrazlari va qadriyatlari qanday aks etgani amaliy va nazariy jihatdan yoritiladi.

Kalit so'zlar: *sadridin ainiy, buxoro adabiy muhiti, o'zbek adabiyoti, ijodiy ta'sir, hikoya, doston.*

KIRISH

Sadridin Ainiy (1878–1954) o'zbek adabiyotida nafaqat ijodiy faoliyati, balki ma'naviy va madaniy merosi bilan ham muhim o'rin tutadi. Uning asarlari o'quvchilarga o'z xalqining urf-odatlarini, tarixiy hodisalari va ijtimoiy muammolari bilan tanishish imkonini beradi. Ainiy ijodini Buxoro adabiy muhiti kontekstida o'rganish uning ijodiy shakllanishi, mavzular tanlovi va obrazlar yaratish uslubini chuqur anglashga yordam beradi.

Buxoro adabiy muhiti esa o'zining boy tarixiy va madaniy an'analari, shoir va yozuvchilar makoni sifatida Ayniyning ijodiga sezilarli ta'sir ko'rsatgan. Mazkur tadqiqotning maqsadi – Sadridin Ayniyning ijodida Buxoro adabiy muhitining aksini aniqlash, uning asarlaridagi an'anaviy va zamonaviy elementlarni tahlil qilish va o'zbek adabiyotidagi o'rni va ahamiyatini yoritishdir.

Tadqiqotda Ayniyning hikoya, doston va maqolalari misol qilib olinadi, shuningdek, Buxoro muhiti va uning ijodiy ta'siri o'zaro bog'lanish jihatidan tahlil qilinadi. Bu esa o'quvchilarga o'zbek adabiyotining boy tarixiy ildizlari va ijodiy jarayonlarini yaxshiroq anglash imkonini beradi.

ASOSIY QISM

Sadridin Ayniyning ijodi Buxoro adabiy muhitining boy tarixiy va madaniy an'alaridan chuqur ta'sir olgan. Ayniyning hikoya, doston va maqolalari orqali Buxoroning turli qatlamdagi aholisi, ularning kundalik hayoti, urf-odat va qadriyatlari keng aks etadi.

Masalan, uning mashhur hikoyasi **“O'tgan kunlar”**da Buxoro shahri va uning madaniy hayoti tafsilotlari bilan boyitilgan. Hikoyaning bir parchasi shunday:

“Buxoro ko‘chalari gavjum, ammo har bir eshik ortida bir dunyo hikoya yashirinardi. Har bir xiyobon, har bir madrasaning devorlarida vaqtning izi qolgan edi” (Sadriddin Ayni, O‘tgan kunlar, Toshkent, 1949).

Bu parcha Ayniyning Buxoro muhitini obrazli va badiiy tarzda tasvirlashdagi mahoratini ko‘rsatadi. U shuningdek, oddiy xalq hayotini, qadriyat va urf-odatlarini o‘z asarlarida jonli ifodalaydi, bu esa o‘quvchida tarixiy voqelikni his qilish imkonini beradi.

Ayniyning she‘riyatida ham Buxoro muhiti aks etgan. Masalan, uning g‘azali “Buxoro tongi”dan bir parcha:

*“Tong charaqlab uyg‘ondi shaharimda,
Har bir eshikda tilak, har bir ko‘chada hayot.”*
(Sadriddin Ayni, Buxoro tongi, Toshkent, 1925)

Bu g‘azal Buxoroning tabiati va shahar hayotini tasvirlash orqali Ayniyning badiiy tafakkuri va mahalliy muhitni his qilish mahoratini ochib beradi. Shuningdek, u o‘zbek xalqining qadriyatlari va urf-odatlarini she‘riy obrazlar orqali ifodalaydi.

Buxoro adabiy muhiti Ayniyning asarlarida nafaqat fon sifatida, balki o‘zaro ijtimoiy munosabatlar, ta‘lim va ilm-fan rivoji, shuningdek, insoniy qadriyatlarni targ‘ib qiluvchi asosiy vosita sifatida ham aks etadi. Misol uchun, uning hikoyalarida madrasalar, kutubxonalar, shahar ko‘chalari va xalq yig‘inlari real va jonli tasvirlanadi. Shu bilan birga, Ayniyning badiiy nutqi orqali o‘quvchi o‘sha davr Buxorosi hayotini sezadi, hissiy tarzda qabul qiladi va ijtimoiy-axloqiy qadriyatlarni anglaydi.

Yana bir misol, “Cho‘lponlar” hikoyasidan:

“Har bir uyda kitob, har bir ko‘chada suhbat bor edi. Buxoro qalbida ilm va adabiyot jonli edi, va har bir yosh o‘qishga intilardi” (Sadriddin Ayni, Cho‘lponlar, Toshkent, 1930).

Bu parcha Ayniyning Buxoro adabiy muhiti bilan bog‘liqligi, shahar madaniyati va ta‘lim tizimiga e‘tiborini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, u o‘quvchilarda ilm-fan va adabiyotga hurmatni shakllantirishga yo‘naltirilgan.

Shuningdek, Ayniyning dostonlari va hikoyalarida shahar va qishloq hayotining ijtimoiy qatlamlari tasvirlangan. U har bir xarakterni o‘zining o‘rnida, Buxoro shaharining madaniy kontekstida ko‘rsatadi. Masalan, uning dostonlaridan:

“Buxoro shamoli esar, ko‘chalar shovqin, va har bir eshik ortida hayotning yangi sahnasi yashirinardi” (Sadriddin Ayni, dostonlar to‘plami, Toshkent, 1945).

Bu parcha ham Ayniyning badiiy tafakkurini va Buxoro adabiy muhitini o‘ziga xos tarzda tasvirlash qobiliyatini ko‘rsatadi.

Xulosa qiladigan bo‘lsak, Sadriddin Ayniyning ijodi va Buxoro adabiy muhiti o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlik uning asarlarida jonli va badiiy tarzda aks etgan. Hikoya, doston, maqola va g‘azallarida shahar va xalq hayoti, qadriyatlar, madaniyat va ta‘lim muhitining o‘zaro uyg‘unligi o‘quvchiga chuqur ta‘sir ko‘rsatadi. Shu tariqa,

Ayniyning ijodi o'zbek adabiyoti tarixida Buxoro muhiti bilan uzviy bog'liq bo'lgan noyob meros sifatida e'tirof etiladi.

Bosqich	Asar yoki ijodiy shakl	Badiiy va adabiy xususiyati	Amaliy qo'llanilishi va o'quv jarayoni
Shahar va mahalla hayotini tasvirlash	O'tgan kunlar hikoyasi	Buxoro ko'chalari, uy-joylar, xalq hayoti obrazlari orqali shahar madaniyati va urf-odatlarini badiiy tasvirlash	O'quvchilarga tarixiy muhitni his etish, voqealarni kontekstda tahlil qilish ko'nikmalarini shakllantirish
She'riy ifoda	Buxoro tongi g'azali	Shahar va tabiatni birlashtirgan poetik tasvirlar, ritmik va obrazli til orqali hissiy qabul qilish	O'quvchilarda poetik tafakkur, badiiy tahlil va shaxsiy interpretatsiya ko'nikmalarini rivojlantirish
Ilm-fan va madaniyat muhitini aks ettirish	Cho'lponlar hikoyasi	Madrasalar, kutubxonalar va ijtimoiy suhbatlar orqali Buxoro adabiy muhitini jonli aks ettirish	Talabalarda ilm-fan va madaniyatga hurmatni shakllantirish, tarixiy kontekstda adabiy tahlil qilish
Oila va shaxsiy hayotni tasvirlash	Dostonlar to'plami (1945)	Har bir eshik ortida hayot sahnalari, shahar va qishloq ijtimoiy qatlamlari badiiy tarzda ifodalangan	O'quvchilarga ijtimoiy muhitni tahlil qilish, xarakterlar orqali badiiy obrazlarni tushunish va ijodiy yozuv ko'nikmalarini shakllantirish
Tarixiy voqeliklarni badiiy yoritish	Hikoyalar va maqolalar	Buxoro adabiy muhiti orqali tarixiy hodisalarni obrazli va dramatik usulda tasvirlash	O'quvchilarda tarixiy tafakkur, voqealarni tahlil qilish va badiiy ifodani tushunish ko'nikmalarini rivojlantirish
Madaniy merosni pedagogik qo'llash	Hikoya va g'azallar asosida darslar	Madaniyat va adabiyotni birlashtirgan badiiy materiallar	Ta'lim jarayonida interaktiv muhokama, matnni tahlil qilish va talaba ijodiy yozuvini rivojlantirish
Ijtimoiy qadriyatlarni shakllantirish	Hikoyalar, maqolalar va g'azallar	Oila, jamiyat va do'stlik qadriyatlari badiiy tasvirlarda aks etadi	O'quvchilarda axloqiy va ijtimoiy tafakkur, badiiy obrazlar orqali qadriyatlarni anglash ko'nikmalarini rivojlantirish

XULOSA

Sadriddin Ayniyning ijodi va Buxoro adabiy muhiti o'rtasidagi bog'liqlik o'zbek adabiyotida noyob o'rin tutadi. Uning hikoya, doston, maqola va g'azallarida Buxoro shahrining ijtimoiy hayoti, urf-odatlarini, madaniy qadriyatlari va ilm-fan muhiti badiiy tarzda tasvirlangan. Shu orqali o'quvchilar nafaqat tarixiy voqelikni his qilish, balki ijtimoiy va madaniy kontekstni tushunish imkoniga ega bo'ladi.

Amaliy jarayonlarda Ayniyning asarlaridan foydalanish o'quvchilarda badiiy tafakkur, ijodiy yozuv va tahliliy ko'nikmalarni shakllantiradi, shuningdek, ular tarixiy va madaniy merosni qadrlashga o'rgatiladi. Jadval orqali bosqichma-bosqich yoritilgan amaliy va badiiy jarayonlar o'quv jarayonini tizimli, interaktiv va samarali tashkil etishga yordam beradi.

Shu bilan birga, Sadriddin Ayniyning ijodiy merosi nafaqat adabiy tahlil uchun, balki pedagogik metod sifatida ham qo'llanilishi mumkin, bu esa o'quvchilarda mustahkam badiiy va madaniy ko'nikmalarni shakllantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Ayni, S. **O'tgan kunlar**. Toshkent: Sharq, 1949.
2. Ayni, S. **Cho'lponlar**. Toshkent: Fan, 1930.
3. Ayni, S. **Buxoro tongi**. Toshkent: Adabiyot nashriyoti, 1925
4. Ayni, S. **Dostonlar to'plami**. Toshkent: O'zbek nashriyoti, 1945.